

ÚVOD

Jedním z pozoruhodných rysů vývoje společenských věd a zejména též vědy o státu a právu v poslední době je úsilí o nalezení exaktních metod poznání. Před několika lety byl v naší vědě o státu a právu tento výzkum zahájen paralelně v Ústavu státu a práva ČSAV a na právnické fakultě Karlovy university a československá věda o státu a právu v této oblasti výzkumu jistě není na posledním místě ve světě.

Přesto však stále ještě jde o první kroky, o otvírání cest novému poznání a ne-jednou zatím spíš o hledání problémů než o jejich řešení. (Otevírají-li se ve vědě nová zorná pole, je někdy položení otázky vědecky obtížnější než její řešení).

Považuji za nutno říci to úvodem čtenáři, který bere do ruky tento sborník. Vylíčeným stavem výzkumu je totiž nutně podmíněna i koncepce sborníku a jeho obsah. V situaci, kdy do vědeckého poznání pronikají zcela nové a dosud nezvyklé metody, kdy je třeba na jedné straně lámat konzervativní nechuť a nedůvěru, a na druhé straně se stejně houževnatě střežit módní povrchnosti, v situaci, kdy se vědec nutně musí zabývat problémy, v nichž, abych tak řekl, sám nebyl vyučen, kdy se nemůže opřít o zásobu poznatků nashromážděných v minulosti, je pochopitelné, že nevznikají náraz rozsáhlá syntetická díla. Po předchozím vyjasnění některých obecných teoretických otázek základních se pozornost vědců orientuje spíše na otázky dílčí, někdy snad i dost úzké, někdy naopak koncipované šíře, než unesou jejich základy. To vše jsou, jak se říkává, obtíže růstu, které jsou, myslím, patrné i ve sborníku, který se tu předkládá veřejnosti.

Týmiž příčinami se vysvětluje i to, co by jinak asi sotva ušlo kritice, že totiž jednotící myšlenka sborníku je poměrně velmi volná a v jejím širokém stínu se ve sborníku vedle sebe řadí práce značně různorodé a namnoze dost vzdáleně spjaté s problematikou státu a práva. Že pak ze všech disciplín, usilujících o vnesení exaktnosti do společenskovědního poznání, převládají ve sborníku práce z oboru logiky, vyplývá, myslím, jednak z toho, že se formální logika, pěstovaná v marxistickém pojetí, přes všechny překážky, které jí byly jistý čas kladeny v cestu, přece jen může více opřít o poznatky nashromážděné v minulosti, než třeba společenskovědní aplikace kybernetiky, a jednak to jistě vyplývá i z pozoruhodné vědecké aktivity československých logiků.

To, co jsem výše napsal o koncepci a obsahu sborníku, nebylo ovšem míněno jako jeho kritika; nepíši kritiku místo úvodu. V tom, o čem jsem hovořil, nevidím nedostatky sborníku, nýbrž prostě nutné zrcadlení daného stavu výzkumu. Ve sborníku však spatřuji potěšitelné svědectví toho, že se první kroky nezastavují, nýbrž že se tento obtížný výzkum ubírá dále kupředu.

Vraťme se nyní několika slovy k jednotici myšlenky sborníku, která pokrývá různobarvé spektrum prací v něm uložených. Vyjádřil jsem ji již na počátku: Je jí úsilí o nalezení exaktních poznatků a exaktních metod poznání ve vědě o státu a právu. Nechci tu rozvíjet diskusi o tom, co vlastně znamená exaktnost poznání. Bylo by o tom jistě možno napsat sborník větší než tento. Vyjádřím to tedy velmi primitivně: Jde o to vědeckým výzkumem překonat představu, že exaktně lze poznat jen to, co se dá změřit na metry, či zvážit na kila, a dokázat, že exaktní poznání je možné i v oblasti společenských věd a zejména i ve vědě o státu a právu. První kroky ovšem, jak řečeno, už byly vykonány dříve. Nyní tedy jde spíše o to zkoumat meze této možnosti a různé cesty exaktního poznání, poněvadž jeho možnost je snad už dnes nesporná. Sotva přece může dnes někdo pochybovat, že se dají modelovat společenské vztahy a procesy, že i ve společnosti existují např. funkcionální vztahy, že existují zpětné vazby ve společenských vztazích, že logická teorie tříd se dá v rozsáhlé míře aplikovat na poznání společnosti atd. atd. Mluvím-li tedy o exaktnosti ve společenských vědách, nemám na mysli nějaký apriorní pojem exaktna či exaktnosti, nýbrž – v této souvislosti – prostě a jednoduše vhodnou aplikaci logických, matematických (a logickomatematických), jakož i kybernetických metod poznání ke zpřesnění poznání společnosti, k prohloubení jeho pravdivosti a tedy k maximálnímu omezení možnosti subjektivního deformování tohoto poznání.

Tomu slouží i tento sborník a v tom je jeho cena i užitečnost.

Nakonec pak chci přičinit ještě jednu poznámku. Neříkám ji poprvé, ale považuji to za tak důležité, že nevádí to zopakovat. Poté, co jsem letmo naznačil, o co při tomto výzkumu jde, chtěl bych totiž ještě říci slovo o tom, oč při něm nejde.

Tak předně: naprosto nejde o to nahradit formální logikou či kybernetikou teorii státu a práva či dokonce marxismus-leninismus. Logika, matematika či kybernetika jsou tu nikoli mimo marxisticko-leninskou teorii státu a práva či proti ní, nýbrž v této věci jsou – možno-li to tak říci – velmi účinnými pomocnými vědami teorie státu a práva a vědy o státu a právu vůbec.

A zadruhé a nakonec: Při zavádění logických, matematických a zejména kybernetických metod poznání do vědy o státu a právu není naprosto cílem úplně nahradit v řízení socialistické či komunistické společnosti člověka strojem.

Nejsem si jist, zda všichni autoři prací, uložených v tomto sborníku, tento názor sdílejí. Přesto to tu říkám. Souvisí to ovšem s filosofickou koncepcí kybernetických strojů vůbec, o níž sotva lze diskutovat v úvodu. Tak tedy jen pár slov. Věřím tomu, že stroje budou jednou způsobilé milovat či psát lyrické básně stejně málo, jako tomu, že budou hrát licitovaný mariáš a mít z toho hráčské potěšení. Jsem pevně přesvědčen o obrovských perspektivách kybernetických strojů (i v řízení společnosti), naprosto však nesdílím názor, že by kdykoli mohly učinit lidskou mysl zbytečnou. Věřím tedy v Golemy ovládané, nikoli v Golemy ovládající. Zkoumáme-li tedy možnost zavádění exaktních metod poznání do vědy

o státu a právu s nepochybným konečným cílem aplikace kybernetických strojů v řízení společnosti, děje se tak, alespoň podle mého názoru, nikoli s intencí člověka z řízení společnosti vyloučit, nýbrž s intencí i zde člověku pomáhat, tj. lidskou činnost i v této oblasti usnadnit, urychlit a především maximálně zpřesnit. Ale víc o tom už skutečně do úvodu nepatří.

Vraťme se tedy znovu ke sborníku, který se tu zrodil. Myslím, že úvodem bylo řečeno to, co řečeno být mělo, a proto lze skončit. Budiž mi tedy nakonec dovoleno sborník srdečně uvítat jako další ratolest na nevelkém ještě keři nového poznání ve vědě o státu a právu a jako znamení vědeckého rozvoje, který opravňuje doufat v brzký vznik prací dalších a stále dokonalejších.

Akademik Viktor Knapp